

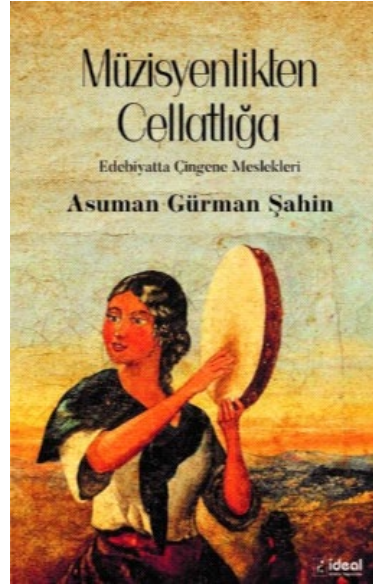
Kitap Tanıtımı/Book Review

**EDEBİYAT SAHASINA CANLI, YEPYENİ BİR RENK:
MÜZİSYENLİKTEN CELLATLIĞA EDEBİYATTA ÇİNGENE MESLEKLERİ
Asuman Gürman Şahin, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2023.**

ECEM AKARIŞIK *

*Geliş Tarihi: 25 Nisan 2024
(Received)*

*Kabul Tarihi 16 Mayıs 2024
(Accepted)*

2023 yılında yayımlanan edebiyat çalışmaları arasına bir yeni eser de, Ege Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olan Asuman Gürman Şahin tarafından eklenmiştir. Yeni Türk edebiyatı sahasında Çingeneler konusunda, özellikle de Çingenelerin meslekleri konusunda çok fazla araştırmanın yapılmadığı görülmüş ve Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi kapsamında böyle bir çalışma hazırlanmıştır. Hazırlanan bu çalışma “Müziyenlikten Cellatlığa Edebiyatta

* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Edebiyatı Yüksek Lisans Öğrencisi, ecemakrsk28@gmail.com, ORCID: 0009-0008-3698-8651

"Çingene Meslekleri" ismiyle geçtiğimiz günlerde İdeal Kültür Yayıncılık'tan basılarak okuyucusuna sunulmuştur.

Asuman Gürman Şahin, kitapta amacını şu şekilde açıklar: "Tanzimat sonrası kaleme alınan edebî eserlerde, Çingene geçim kaynakları ile bunların hangi bağlamlar ve fonksiyonlarda kullanıldığını tespit etmek; aynı zamanda da kronolojik okumayla zaman içinde şehirleşerek yaşam standartları değişen Çingenelerin meslek gruplarındaki değişimleri üzerinde durmak."

Kitap üç ana başlığa ayrılmıştır:

1. Eğlence Unsurlarını Geçim Kaynağına Çeviren Çingeneler
2. Çingenelerle Özdeşleşen Diğer Yaygın Geçim Kaynakları
3. Tekinsiz Yolları Geçim Kaynağına Çeviren Çingeneler.

Kitaptaki incelemelerden sonra örnek metinler ve fotoğraflar ile konu pekiştirilmiş ve zenginleştirilmiştir. Buradaki fotoğraflar Osman Cemal Kaygılı'nın *Çingeneler* adlı eserinin tefrikasında kullanılan fotoğraflardır. Oldukça özenli ve başlıklarla ayrıntılandırılmış bir kaynakça da kitabın sonuna eklenmiştir ki bu kaynakça eserin büyük emekler ve uzun okumalar sonucu ortaya çıktığını göstermektedir.

Kitapta Çingene mesleklerine geçilmeden önce; Çingenelerin kökenleri, isimleri, tarihleri, yaşadıkları sıkıntılar gibi çeşitli konularda ortaya konulan görüşlere, tanımlamalara da yer verilmiş olup mitolojik açıdan Çingenelerle ilgili anlatılan efsanelere de değinilmiştir. Kitabın giriş kısmı bunlara ayrılmıştır. Bu şekilde, konuya da okuyucu hazırlıklı hale getirilir.

Çingeneler bilindiği üzere çok çeşitli mesleklerle geçimlerini sağlamış bir topluluktur. Bütün bu mesleklerle de edebî eserlerde karşımıza çıkarlar. Çingenelerin belki en bilinen özellikleri onların müzik konusundaki yetenekleridir. Bu yeteneği de meslek olarak kullananları çoktur. Kitabın birinci bölümü; "Çengi, Köçek ve Şarkıcı (Hanende) Çingeneler", "Oyuncu-Kantocu, Paskal Çingeneler", "Falcı Çingeneler" ve "Ayı ve Maymun (Şebek) Oynatan Çingeneler" olmak üzere üç kısma ayrılır ve bunların modern Türk edebiyatı eserlerine nasıl yansımış oldukları ortaya konulur.

Örneğin Türk edebiyatından, Ahmet Mithat Efendi - *Çingene*, Osman Cemal Kaygılı - *Çingeneler*, Sabahattin Ali - "Değirmen", Necati Zekeriya - "Küçük Dost Kemancı", Yalvaç Ural - *Müzik Satan Çocuklar*, Kemalettin Tuğcu - *Çingene Kızı*, İhsan Oktay Anar - *Efrâsiyab'ın Hikâyeleri / Suskunlar / Puslu Kıtalar Atlası*, Sait Faik Abasıyanık - "İnsanlığın Haline Doğru", Kemal Bilbaşar - "Çingene Karmen", Metin Kaçan - *Ağır Roman*, Ahmet Rasim - *İlk Sevgi*, Halikarnas Balıkcısı -

"Kancay", Hüseyin Rahmi Gürpınar - "Meyhanede Kadınlar", Sadri Ertem - "Ayıcının Tefinden Doğan Yıldız", Orhan Kemal - *Suçlu / Kötü Yol*, Selahattin Enis - "Çingeneler", Refik Halit Karay - *Anahtar* gibi çeşitli roman ve hikâyelerde müzikle bağlantılı olan Çingenelerin nasıl konu edildiklerine yer verilir. Çalışmada adı geçen kitapların birçoğunun sayfa kenarında fotoğrafı da bulunur.

Sadece roman ve hikâyelerden bahsedilmez burada. Çingenelere dair mısralar da kitapta -özellikle bölüm başlarında- göze çarpar ve şiirlerdeki Çingene mesleklerinin yansımaları da incelenir. Burada Edip Cansever, Nazım Hikmet, Cemal Süreya, Ümit Yaşar Oğuzcan, Gülten Akın, Didem Madak gibi önemli şairlerin bazı şiirlerini örnek verir yazar. Kitabı okumak, hem pek çok tanınmış yazarın kitapları arasında dolaşma imkânı sunmasıyla hem de merak edenlere yeni kitapların kapılarını aralamasıyla oldukça keyifli bir hâl de alır.

Eserlerde müzikle uğraşan Çingeneler genellikle ud, keman, klarnet, tef, zurna, santur, darbuka, laterna vb. pek çok müzik aletini çalan ve müzikle bağları çok kuvvetli olan insanlar şeklinde karşımıza çıkarlar. Kitapta, çoğunlukla Çingenelerin eserlerde nasıl bir bakış açısından -realist, romantik, natüralist, hümanist, olumlu, olumsuz vb.- anlatıldıkları da verilir.

Çingeneleri konu alan ilk roman ve hikâyelerde Çingenelerin müziğe olan yetenekleri ve bunu geçim kaynağı yapmaları konu edilirken daha sonraki bazı eserlerde kimlik algılayışı, ötekileştirme, ayrımcılık gibi konuların da öne çıktığı görülmüştür. Buna örnek olarak Sait Faik Abasıyanık'ın "İnsanlığın Haline Doğru" hikâyesi sunulur.

'Oyuncu-Kantocu, Paskal Çingeneler" eserlerde müzisyen olanlar kadar fazla görülmezler. Bu bölümde Karagöz ve orta oyunu ve Çingenelik ile ilgili olarak ortaya konan görüşlere de yer verilir. "Falcı Çingeneler" anlatılırken falın ne olduğundan, ne şekillerde bakıldığından ve geçmişinden de kısaca bahsedilir. "Ayı ve Maymun (Şebek) Oynatan Çingeneler" kısmında Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın eserlerinde bu olayı kendine özgü mizahî diliyle eleştirdiğinden de bahsedilir. Hatta kitabın sonundaki örnek metinlerden birkaçı Hüseyin Rahmi'nin bu konudaki görüşlerini içerir.

Kitabın ikinci bölümü, aslında Çingenelerin yaptığı pek çok meslek söz konusu olsa da eserlerde daha çok kendine yer bulanlara ayrılmıştır. Bu mesleklerden en çok öne çıkan da ayakkabı boyacılığıdır. Sabahattin Ali - "Arap Hayri", Kemal Bilbaşar - "Kahve Arkadaşlarım" / "Çingene Karmen" / "Eğreti Dişler", Sevgi Soysal - *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti* gibi eserlerde geçen boyacılar genellikle sokağın nabzını tutan ve her şeyden haberdar olan kişilerdir.

Çingenelerin diğer geçim kaynakları olarak çiçek satıcılığı, demircilik, bakırcılık, fabrika işçiliği, pamuk atıcılığı, kâğıt toplayıcılığı, süpürgecilik,

sepetçilik, hayvan yetiştiriciliği, hamallık, bohçacılık, dilencilik, tamircilik, marangozluk, kahve işletmeciliği, berberlik vb. mesleklerin edebî eserlere yansımaları yer alır.

Üçüncü bölümde; cellat, eşkıya ve hırsız Çingenerin edebî eserlerde nasıl ele alındığı anlatılır. Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Avrupa'da, cellatların Çingener arasında seçilmesi durumu vardır, bu yüzden Çingenerin meslekleri içinde cellatlık da sayılır. Kemal Tahir, Halikarnas Balıkçısı, Aziz Nesin, Nihal Atsız ve Sevgi Soysal gibi yazarların eserlerinde cellat Çingenerin geçtiği görülmüştür. Özellikle Sevgi Soysal'ın "Cellat Fuchs, Kent Halkına Nasıl Karıştı?" adlı hikâyesinde bir celladın psikolojisinin verilmesi farklı bir durum olduğu için bu çalışmada da üzerinde önemle durulmuştur. Eşkıyalar Türk edebiyatında adaletsizliğin karşısında duran bir kahraman gibi ele alınmışlardır daha çok, çingene eşkıyalara ise çok rastlanmaz. Ahmet Tural'ın *Kumsaldaki Ateş* romanı örnek olarak verilir. Hırsız Çingener bahsi için ise Metin Kaçan'ın *Ağır Roman*'ı örnek gösterilir.

Eserlerde Çingenerin mesleklerinin kronolojik olarak ne şekilde yer aldıklarından hareketle zamanla bu mesleklerdeki değişimler de bu çalışmada ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu da kitabın bir diğer güçlü yönünü oluşturur. Örneğin ayı oynatıcılığı yasaklandıktan sonra artık yapılamaz bir meslek hâline gelmişken, sanayinin gelişmesi ile Çingenerin, eskiden pek tercih etmedikleri fabrika işçiliği gibi mesleklere yöneldikleri de görülmüştür. Bunun yanında bazen mesleklerin mevsimden mevsime bile farklılık gösterebildiği eserlerde izlenebilen durumlardandır. Çingenerin göçebe veya yerleşik olmaları, yaşam tarzları gibi unsurlar bunu etkiler.

Kitabın sonuç bölümünde, değinilen mesleklerden ve çıkan sonuçlardan kısaca bahsedilerek örnek metinlere geçilir. Kitaba eklenen örnek metinler, önemli edebiyatçılardan seçilmiş olup onları da okuması oldukça kolay ve keyiflidir. Eser boyunca ortaya çıkan dikkate değer sonuçları destekler nitelikte metinlerdir yine bunlar ve tamamlayıcıdır.

Şüphesiz alandaki büyük bir eksikliği gideren bir çalışmadır bu. İlgililerin yanı sıra konuya ilgisi olmayan kişilerin de merakla okuyabileceği, konusundan dolayı oldukça renkli bir yolculuktur. Eğlenceli insanları anlattığı gibi eserin kendisi de eğlencelidir. Anlatımı olabildiğince açık, anlaşılırdır. Edebiyatın yanında özellikle sosyoloji için de değerli bir eser olarak bu kitaba başvurulabilir. Çünkü Çingener ve onların yaşam tarzları hakkında çokça bilgi verilmiş, eserlerle gösterilmiştir.

Kitabın kapağı için rengârenk giysileri ile tef çalan esmer bir Çingene kızının tercih edilmiş olması, Çingenerin en belirleyici özelliklerinden birinin dans edip müzik yapmak olduğunu hatırlatırken, resmin arka planında bir ev yerine tabiatın

görülmesi onların göçebe oluşuna, doğa ile yakın ilişkilerine işaret eder gibidir. Mavi, yeşil ve sarı tabiatın renkleridir ve onlar da tabiat gibi renkli olmayı severler. Bu açıdan, edebiyatçı ve tasarımcı Umut Durmuşoğlu tarafından tasarlanmış olan kapağın da kitabın rengini ve tarzını yansıttığını söylemek mümkündür:

Kitabın en dikkat çekici yönlerinden birisi, içerisinde, -yeni Türk edebiyatının hem daha eski hem de daha yeni metinleri olmak üzere- çok fazla edebî eserin incelenmiş olmasıdır ki bu da çalışmayı çok faydalı hâle getirmektedir. Ahmet Mithat Efendi'nin *Çingene* (1887) romanından, Ayşegül Devecioğlu'nun *Ağlayan Dağ Susan Nehir* (2007) veya İhsan Oktay Anar'ın *Suskunlar* (2007) romanına; Hüseyin Rahmi'nin "Meyhanede Hanımlar" (1924) hikâyesinden, Cemil Kavukçu'nun "Öğlen Sefaları" (2001) veya Berna Durmaz'ın "Zurna Dedğin Delikli Boru" (2013) hikâyesine kadar geniş bir yelpazede incelemeler yapılmıştır.

ETİK: Bu makale, araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI VE FİNANSAL KATKI BEYANI: Çalışmamın tarafsızlığı ile ilgili bilinmesi gereken bir mali katkı veya diğer çıkar çatışma ihtimali (potansiyeli) ve ilişki alanı yoktur.